

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17511325>

Діденко Юлія,
кандидат геологічних наук,
старший науковий співробітник ВД «Академперіодика» НАН України,
учений секретар Науково-видавничої ради НАН України,
Президія Національної академії наук України,
ORCID: 0000-0002-1198-6157, e-mail: Didenko.Y@nas.gov.ua

Гавриш Андрій,
кандидат технічних наук, доцент,
старший науковий співробітник ВД «Академперіодика» НАН України,
ORCID: 0000-0001-6474-6803, e-mail: Gavrysh@nas.gov.ua

НАУКОВЕ ФАХОВЕ ВИДАННЯ — КІЛЬКІСНИЙ МЕТОД ОЦІНКИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ЧИ ВПЛИВ?

АНОТАЦІЯ. Розглянуто питання кореляції між кількісними показниками оцінки результатів наукової діяльності та реальним науковим впливом, який здійснюють професійні публікації. Розглядаються сучасні підходи до визначення статусу професійного видання в системі оцінки наукової діяльності. Простежується тенденція монополізації періодичних видань науковими установами-засновниками. Підкреслюється, що оцінювання за кількісними критеріями спонукає установи до випуску невиправдано великої кількості періодичних наукових публікацій, що спричиняє погіршення загального рівня публікацій, окремих публікацій та нівелює цінність наукової роботи.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: наукова діяльність, наукометрія, наукові публікації, індекс цитування, відкрита наука, наукові журнали, оцінювання досліджень.

ВСТУП. Соціальна значущість науки зумовила пильну увагу до всіх факторів, від яких залежить її розвиток, зокрема до стану системи обліку результатів науково-дослідницької діяльності. В умовах цифровізації наукової комунікації та інтеграції української науки у світовий дослідницький простір питання ролі наукового фахового видання набуває особливого значення.

Важливою складовою державного фінансування є оцінювання наукової діяльності. Процеси євроінтеграції спонукають Україну до більш активного використання міжнародної практики в системі оцінювання наукової діяльності. Вітчизняна система оцінювання результативності наукових досліджень, орієнтована на кількісні показники (кількість публікацій, індексація в міжнародних базах, цитованість), дедалі частіше викликає дискусії щодо її відповідності справжньому науковому впливу та якості досліджень.

Державна атестація наукових установ і закладів вищої освіти відбувається відповідно до єдиної Методики оцінювання ефективності наукової (науково-технічної) діяльності наукових установ і закладів вищої освіти щодо провадження ними такої діяльності за окремими науковими напрямками під час державної атестації, затвердженої наказом Міністерства освіти і науки України від 21 жовтня 2024 року № 1485.

Методика має на меті оцінити ефективність діяльності установи, виокремити її внесок у розвиток сучасної науки з урахуванням властивих їй особливостей та унікальності. Оцінювання здійснюється на основі кількох критеріїв: якість, оригінальність, ефективність, новизна, точність, відповідність, результативність, значущість для науки і практики, конкурентоспроможність, актуальність для напряму наукових досліджень і для інших сфер суспільства, соціальна значимість та ін. Оцінюванню підлягає не лише установа загалом, а й кожний її науковий підрозділ.

Методики оцінювання результативності й моніторингу діяльності наукових організацій враховують різноманітні показники результативності наукової діяльності. Зарахунок науково-технічного прогресу

перелік можливих результатів праці вченого та видів їх визнання постійно збільшується. Останнім часом він поповнився індикатором «вплив». Ідеться про вплив на розвиток економіки, передової науки, технологій, державної політики, соціальної сфери. Кількісні показники розглядаються як один із важливих елементів процедури оцінювання, проте оцінювання за широким набором критеріїв спонукає установи приділяти особливу увагу і якості наукових результатів. Найкращим способом вимірювання та оцінювання якості досліджень є поєднання якісних та кількісних показників.

Методологія дослідження базується на багаторічному моніторингу стану представлення періодичних видань НАН України у мережі «Інтернет», який виконує ВД «Академперіодика» НАН України.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ. У світі та в Україні з кожним роком зростає кількість періодичних наукових видань. Установи НАН України здійснюють випуск майже трьохсот періодичних видань — журналів, збірників наукових праць, альманахів, часописів різної періодичності. Із них 88 журналів та 26 збірників наукових праць започатковані за участі Національної академії наук України як юридичної особи. Решта видань (близько 170) — це періодичні видання академічних установ.

Більшість журналів НАН України започаткована ще за радянських часів, від 1991 р. започатковано 36 видань (стрибок 1991–1995: 17 нових видань). Зміни в кількості періодичних видань відбулися переважно протягом десятиліття 1991–2001, а також 2008 р., коли задля відповідності оновленим вимогам до фахових видань деякі книжкові серії НАН України зареєструвалися як періодичні видання.

Реформування наукової періодики в Україні після 2018 р., коли було запроваджено нову систему категоризації фахових видань (категорії А і Б), стало кроком до підвищення стандартів академічного видавництва. Водночас ця система зберегла ознаки кількісного підходу, адже головними критеріями залишаються індексація в міжнародних наукометричних базах (Scopus, Web of Science), наявність DOI та ORCID, а також періодичність і відкритий доступ. У результаті видання дедалі більше зосереджуються на виконанні формальних вимог, тоді як питання наукової репутації, редакційної етики, інтелектуальної якості статей і впливу на розвиток певної галузі стають другорядними.

Кількісні методи оцінювання є зручними для адміністрування, але не відображають сутності наукового процесу. Цитованість чи імпакт-фактор можуть бути похідними від популярності теми, доступності публікацій або мови видання, але не гарантують наукової новизни чи соціальної значущості досліджень. У цьому контексті наукове фахове видання треба розглядати не лише як елемент наукометричної інфраструктури, а як простір наукового діалогу, який формує академічну культуру, підтримує етичні стандарти публікації та забезпечує збереження наукової спадщини.

Особливу роль у цьому відіграють видання НАН України, які традиційно орієнтовані на фундаментальні дослідження та мають високий авторитет у своїх галузях. Однак вони значною мірою монополізовані їхніми установами-засновниками. Це є наслідком цілеспрямованих рішень про заснування журналу при науковій установі для відображення насамперед отриманих у ній (як провідній у певній царині) наукових результатів. Цікаво, що протягом останніх років, попри необхідність друкування статей працівників із інших установ і країн, рівень монополізації лише зростає — сторонні науковці найчастіше є співавторами в статтях установи-засновника.

Поки одним із кількісних критеріїв оцінки діяльності наукової установи буде кількість започаткованих нею періодичних видань, вони продукуватимуть невиправдано велику їх кількість, що буде призводити до погіршення загального рівня видань і публікацій, нівелюватиме цінність наукової праці.

Виконане дослідження дає підстави для таких висновків. Наукове фахове видання є не лише показником результативності досліджень, а й інструментом формування наукової культури, репутації

та довіри в академічному середовищі. Чинна методика оцінювання потребує удосконалення, а саме врахування публікацій у періодичних виданнях як кількісного показника, а наявності власного періодичного видання — тільки як впливу.

Доцільним є ширше впровадження критеріїв, пов'язаних із науковою доброчесністю, рівнем редакційного супроводу, прозорістю процесів рецензування, а також оцінюванням впливу видання на академічну спільноту. Важливим індикатором має стати не лише імпакт-фактор, а й внесок журналу в розвиток галузевої науки, освітніх практик і міждисциплінарних зв'язків.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. МОН України. (2024). Про державну атестацію наукових установ та закладів вищої освіти в частині провадження такими закладами наукової (науково-технічної) діяльності, наказ № 1485. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1743-24#Text>
2. МОН України. (2025). Державна атестація, наказ №945-25. URL: <https://atestat.nauka.gov.ua/uk/atestat-2025>.
3. Radchenko, A., Didenko, Y., & Havrysh, A. (2025) «Scientific periodicals of the National Academy of Sciences of Ukraine». <https://doi.org/10.48788/DVUA/8EXTEW>, DataverseUA, V1, UNF:6:JsSX7bCQz5D1m1FGcCuEiQ== [fileUNF]
4. МОН України. (2018, 15 січня). Про затвердження Порядку формування Переліку наукових фахових видань України, наказ № 32. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0148-18>
5. МОН України. (2024, 19 січня). Про внесення змін до Порядку формування Переліку наукових фахових видань, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України, наказ № 56 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0129-26#Text>

Didenko Yulia,

PhD (Geology),

Presidium of the National Academy of Sciences of Ukraine, Publishing House

Akademperiodyka of the National Academy of Sciences of Ukraine,

ORCID: 0000-0002-1198-6157, e-mail: Didenko.Y@nas.gov.ua

Havrysh Andrii,

PhD, Associate Professor,

Publishing House Akademperiodyka of the National Academy

of Sciences of Ukraine,

ORCID: 0000-0001-6474-6803, e-mail: Gavrysh@nas.gov.ua

SCIENTIFIC JOURNAL — A QUANTITATIVE METHOD OF ASSESSING SCIENTIFIC RESEARCH OR IMPACT?

ABSTRACT. *The issue of the correlation between quantitative indicators of the evaluation of scientific activity results and the real scientific impact exerted by professional publications is relevant. The theses consider modern approaches to determining the status of a professional publication in the system of evaluating scientific activity. The tendency of monopolization of periodicals by founding scientific institutions is traced. It is emphasized that evaluation by quantitative criteria encourages institutions to produce an unjustifiably large number of periodical scientific publications, which causes a deterioration in the general level of publications, individual publications and levels the value of scientific work.*

KEYWORDS: *research evaluation, scientometrics, scientific publications, citation index, open science, academic journals, research impact.*